

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ա Կ Ա Ն Դ Ա Ս Ը

«Սիոն»-ի անցեալ Խմբագրականով մատնանշեցինք այլափոխում մը Հայ Եկեղեցիին և անոր ծառայող հայ եկեղեցականութեան նկարագրին մէջ և յատկանշեցինք զայն աւելաբնականացում բացատրութեամբ:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի օրէն, երբ քրիստոնէութիւնը լուսաւորեց ազգային մեր նկարագիրը նոր, իւրայատուկ մշակոյթի մը լոյսով, երբ նոր կրօնքը խորացուց հայկականութեան ներգզացումը աստուածաշնչական հեռանկարներով, Ազգ և Կրօն ընդխառնուեցան մեր գիտակցութեան մէջ, նոյնանալու չափ: Այդ ընդխառնումը եղաւ զլիսաւոր յատկանիշը մեր Եկեղեցիին և ազգային պատմութեան:

Այսօր, մեր Եկեղեցիի կեանքը կառավարող հայեր կան, որոնք պատ կը բարձրացնեն Ազգ և Կրօն յասկացողութիւններու միջև, հաւատալով որ ազգութեան զգացումը կրնայ ապրիլ և վերապրիլ, եթէ պարպուի կրօնական իր խորութենէն և տեսիլքէն: Աշխարհականացումի մտայնութիւնն է ան, որ ապակրօն ազգայնականութեան մը կը հաւատայ և կ'ուզէ հաւատացնել թէ մեր Եկեղեցիին զլիսաւոր առաքելութիւնն է ազգային ծառայութիւնը, նոյնիսկ պարւտած կրօնական իր հաւատքէն:

Կրօնքը կրնայ ապրիլ առանց ազգութեան, ազգութիւն մը չի՛ կրնար ապրիլ առանց կրօնքի: Առանց կրօնքի, մեր հայրերու կառուցած հայապաց տաճարները, ուր ճգնած ու աղօթած են «վասն փրկութեան ազգին հայոց», կ'ըլլան «պատմական մոմիւնթումներ»: Առանց կրօնքի, մեր տաճարները կը դադրին ըլլալէ ուխտավայրեր, ուր մեր ժողովուրդը Աստուծոյ կապած է իր պատմութիւնը, ըլլալու համար անխօս քարեր: Առանց կրօնքի, մեր տաճարներէն բարձրացող շարականները և «սրտի խորերէն Աստուծոյ հետ խօսքը» կը դադրին ըլլալէ աղօթք, ըլլալու համար միջնադարեան երգ: Առանց կրօնքի, մեր վանքերու սրբազան քարերը կը դադրին ուխտի սեղաններ ըլլալէ մեր ժողովուրդին համար, ըլլալու համար փլատակները անցեալ հէքեաթի մը: Վերջապէս, առանց կրօնքի, օտարացումի ճամբաներուն վրայ կը կորսուի մեր յոյսը՝ իրականացնելու օր մը մեր մեծ երազը: Վերամիանալու մեր որբացած հողերուն վրայ իբրև մէկ ժողովուրդ, մէկ լեզու, մէկ մշակոյթ, իբրև շարունակութիւնը մեր հայրերու աստուածադրոշմ ժառանգութեան և պատմութեան:

Հայ հողին վրայ կառուցած իր տաճարներուն նման փառաւոր, Եկեղեցին ստեղծեց բարոյական սկզբունքներու կառոյց մը հայ ժողովուրդի գիտակցութեան մէջ, որ ոչ մէկ օրինադիրքով կրնայ փոխարինուիլ այսօրուան աշխարհին

մէջ, Եկեղեցիէն ներս, օրինազանցուով մեղանշում է Աստուծոյ դէմ, որովհետեւ պատուիրանը աստուածային Այլով է զրուած քրիստոնեայ իրիզի տախտակին վրայ, Աշխարհականացած հասկացողութեամբ, պարտագոնացութիւնը յանցագործութիւն է փոփոխական օրէնքի մը դէմ, մարդոց գրիչով բանաձևուած, Մեղքի և յանցանքի պատիժներն ալ տարբեր են իրենց ընթացիկութեամբ. մին՝ հոգևոր զրկանք մըն է, միւսը՝ նիւթական: Երբ կը բանանք ինչ կանոնագիրքը և կը կարգանք Եկեղեցւոյ հայրապետներու սահմանած կանոնները, հոն պատիժներուն մէծ մասը սահմանուած է հետեւեալ բառերով. «(մեղաւորը) տասներինգ (կամ աւելի կամ պակաս) տարիներ պիտի կանգնի ունկնդիրներուն հետ, հինգ տարիներ պիտի անցնէ ապաշխարողներուն հետ, որմէ վերջ պիտի մտնէ Եկեղեցի, նուէրներով և ուղորմութեամբ պիտի ստանայ հաղորդութիւնը օրինաւոր կերպով...»:

Քրիստոնէական համայնքին պատկանող հաւատացեալին մեծագոյն պատիժն էր կարողել հաղորդութենէ, այսինքն Քրիստոսի Մարմինի և Արեան պատկանելութենէն: Անդամ ըլլալ Եկեղեցիին նշանակած է ամբողջական հաղորդութեան մէջ ըլլալ անոր ողորդ, աւանդութեան, կրօնական և խորհրդաւոր կեանքին, հաւատալ անոր աւանդած ճշմարտութեան, մասնակցիլ անոր տօներուն և աղօթքներուն, յարգել երկնուսոյց օրէնքներն ու կանոնները, պատկանիլ սուրբերու այն համայնքին, որուն մարմինի անդամները ամբողջական մասնակցութեամբ մը կ'ապրին «յարբայութիւն Որդւոյ իւրոյ սիրելւոյ», որովհետեւ «Ան է Եկեղեցիի մարմինին գլուխը» (Կող., Ա. 18):

Մեր հայրերու հաստատած հարսնացեալ Սուրբ Եկեղեցիին Քրիստոսի «խոստացուած» այն համայնքն է, որ կ'ապահովէ աստուածային Խօսքին և Հոգիին ներկայութիւնը մեր մէջ, հայ ժողովուրդը ամբողջութեամբ տանելու համար Աստուծոյ որդեգրութեան:

Ո՞վ կրնայ բացատրել այսօր թէ ի՞նչ կը հասկնանք «Եկեղեցւոյ անդամ» բացատրութեամբ: Ո՞վ կրնայ սահմանել անդամակցութեան պայմանը, երբ հարցը կը վերաբերի մեր Եկեղեցիին: Ո՞վ է անդամ Հայ Եկեղեցիին. ժամին ստուերոտ անկիւնը աղօթող մամիկը թէ ազգային տուրք վճարող տիկինը, ամէն առաւօտ խաչակնքողը և խորանին առջև մոմ վառող արհեստաւորը թէ իր տան մէջ նստած ազգային ջոյը, Փարիզի Եկեղեցին յաճախող հաւատացեալը թէ Association Culturelleի անդամը, բարեպաշտ հաւատացեալը թէ օրինապահ ազգայինը, մէկ խօսքով՝ իրական քրիստոնեան թէ մեր Եկեղեցիի ազգային դերը շահագործողը:

Կաթողիկոսական ընտրութիւններու կամ ազգային-եկեղեցական ժողովներու յոյւած պատգամաւորները, որոնք կ'ընտրուին Կանոնադրութեան մը համաձայն, ուր ձայները կը հաշուուին 5,000 կամ 10,000ով իւրաքանչիւր պատգամաւորի համար, ինչպիսի՞ սկզբունքներով կ'որոշեն Հայ Եկեղեցւոյ անդամը ոչ-անդամէն, Կան տեղեր, ուր կը բաւէ հայ ըլլալ նկատուելու համար Հայ Եկեղեցիի անդամ: Ուրիշ տեղեր, տրատու և որոշ եկեղեցիի մը անդամավճար տուողն է անդամը: Հաւատքը և հայկական նկարագիրը ոչ մէկ նափանիչ են այլևս:

Եկեղեցիին ծոցէն ծնած է հայկական նկարագիրը և մեզ զատորոշող առաքինութիւնները՝ խորքը պիտի կազմեն մեր ինքնութեան, եթէ զիտնանք պահել զանոնք ուղիւ զիծին մէջ աւանդութիւններուն, որոնք մեր ազգային ժառանգութիւնը եղան դարէ ի դար:

Եկեղեցիին ստեղծած բարոյական սկզբունքներու կառոյցէն ծնաւ հայկական նկարագիրը, սքանչելի գաւազն հայ ընտանիքի սրբութեան և հայ մօր անփոխարինելի սիրտին: Վաղարշապատ, Դուին, Պարտաւ կամ Սիւ հաւաքուած եկեղեցական հայրերու բանաձևած օրէնքները եղան բարոյական այն անխորտակելի պարիսպները, որոնք նուիրական սրբութեան մը բարձունքին վրայ պահեցին հայ մայրը, իր ամօթխածութեան, աստուածավախութեան և պատուախնդրութեան առաքինութիւններով, որոնք ամէն հայ օճախ լեցուցին խնկաբոյր գեղեցկութեամբ:

Նոր չէ՝ հարցումը, զոր այսօրուան երիտասարդ մտաւորականները կ'ուզեն յաճախ հայ հոգևորականին. «Ծի՜շդ է մօրս ըսածը թէ մեր ժողովուրդը ջարդուեցաւ իր կրօնքին պատճառով»: Եւրոպայի կամ Ամերիկայի ազատութիւններուն մէջ հասակ նետած հայ երիտասարդին համար, անհասկնալի է այլևս կապը հաւատքին և ազգային առաքինութիւններուն, որոնց անվթարութեան և պահպանումին համար զոհուեցան անհամար հայուհիներ, մարտիրոսութեան ճամբաներուն վրայ: Անհասկնալի է կապը, որովհետեւ խախտած է սքանչելի կառոյցը բարոյական սկզբունքներուն, որոնք զորոշեցին հայ հոգին միլլետութեան աւազանէն մինչև ամուսնութեան պսակը և ուրը պահեցին ազգային նկարագիրը, Հայ Եկեղեցիէն կեանք առած աւանդութիւններու և մտայնութեան կենսունակ պահպանութեամբ: Անտարակոյս որ մեր ժողովուրդը իր արիւնով վճարեց զինը իր հաւատքին, որովհետեւ չուզեց դաւաճանել հոգեկան այն արժէքներուն, որոնք Աստուծոյ Աջով գրուած էին իր զիտակցութեան խորքին վրայ:

Այսօր, երբ, ինչպէս իր հոգէն, հայը կարուած է նաև իր սովորութիւններէն, որոնք հաւատքի բոյրով կը լեցնէին իր բնակարանը և նկարագիրը, ան կը նայի իր Եկեղեցիին հարցականներով լեցուն աչքերով. բացատրութիւններ կ'որոնէ մեծագոյն հարցականին. ո՞ր է կտրուած օղակը շղթային որ այլևս չի՛ կապեր զմեզ՝ մենք մեզի հետ:

Այս հարցը դրուած պիտի չլլար անշուշտ եթէ կտրուած չլլայինք մեր հոգէն և անոր մէջ արմատ նետած սրբազան աւանդութիւններէն, մեր մշակութէն: Հոգեպէս և մարմնապէս ապրելու ոճ մը ունէր մեր ժողովուրդը իր հայրենի հողին վրայ: Ամէն ինչ հարազատ էր իրեն: Այսօր հայ հոգին բաժան բաժան եղած է, որովհետեւ օտար ժողովուրդներու մշակոյթը այլասեռած է իր զգացականութիւնը, մտածելու և դատելու եղանակը, ապրելու ոճը և հայկական հարցերու նկատմամբ հետաքրքրութեան իր ձևն իսկ: Հայ կը զգայ ինքզինք, սակայն տարբեր՝ միևս երկրին մէջ ապրող հայէն. Ամերիկահայը մարդկային տարբեր կերպար մըն է Ֆրանսահայէն կամ Լիբանանահայէն, Թրքահայը տարբեր է Եգիպտահայէն, իր բարքերով, լեզուով, ոճով, նոյնիսկ մայրենի լեզուն հնչելու իր եղանակով: Տարբեր ցեղախումբերու պատկանող հայերու զանգուածներ կան այսօր աշխարհացրիւ, որոնց պիտի պակսի հասարակաց են-

թահող մը, եթէ եկեղեցին չվերսկոչէ ինքզինք աւանդական իր կոչումին՝ հայ ժողովուրդին նկատմամբ:

Արտասահմանեան հայ կեանքին ենթահողը եկեղեցին միայն կրնայ ըլլալ, եկեղեցին՝ իր զտափարտաւանութեամբ: Քրիստոսայի շրթունքներէն պիտի սպասեն ուսուցումը և ննոր բերանէն՝ օրէնքները՝ կ'ըսէ մարգարէն (Մատթ., Բ. 7): Իսկ եղեկիէլ կ'աւելցնէ. «Իմ ժողովուրդիս պիտի սորվեցնեն ընտրել մաքուրը պիղծէն և անարատը՝ արատաւորէն» (ԽԴ. 23): Մեր պատմութեան ուրախ և տխուր օրերուն, մեր եկեղեցին կանգուն պահեց մեր ժողովուրդին հաւատքը ուսուցումի եղանակով մը, որ հասաւ ամէն հայու յիւրտին և խիղճին: Աւետարանին խօսքը և նարեկին աղօթքը յարատեւ ընկերները եղան հայ ապրումներուն, որովհետեւ եկեղեցին զիտցաւ ըլլալ իրական վարդապետը ճշմարտութեան և ներշնչողը՝ ուղղափառութեան: Տիտղոս մը չէր վարդապետութիւնը, ոչ ալ վեղորի մը ստուերը, այլ միայուն ներկայութիւնն էր Քրիստոսի ճշմարտութեան, ուսուցողական իր խոր փորձառութեամբ և քարոզչական իր պերճախօս առողաւունքեամբ: Վարդապետը սորվեցուց հայ խիղճին ընտրել անարատը, հետեւելով եկեղեցւոյ հաստատած կանոններուն և օրէնքներուն, անսակարկ ուղղամտութեամբ:

Այսօր, Հայ եկեղեցւոյ ստեղծած եկեղեցականի բացառիկ տիպարը՝ վարդապետը կը յիշեցնէ փլատուի մեր վանքերը, որոնք երբեմն համալսարաններ էին: Բարձրագոյն ուսում ստացած և մասնորակաւ յարգելի մակարդակ ներկայացնող վարդապետներ չեն որ կը պակսին այսօր, այլ կորած է իրենց իշխանութիւնը և հանգամանքը՝ իբրեւ ճապաստուրդ և բարեկամ և վկայք Աստուածորդւոյն, որոնք, Քրիստոսայի ընդ Քրիստոսի և ընդ նրա թագաւորեալը, եղան «քաջ հովիւները բանաւոր հօտին», առաջնորդելով Հայաստան աշխարհի ժողովուրդը լոյսի շաւիղներով մեր հաւատքին՝ զօրացնելով և պահելով անոր հոգիին մէջ գեղեցիկ ժառանգութիւնը ազգային առաքելութիւններուն:

Պակասը, որմէ կը տառապի մեր եկեղեցին, բարոյական հեղինակութիւնն է հայ վարդապետին, որ դարերով անաղարտ պահեց և, ի հարկին, իր արեան նուիրումով պաշտպանեց հաւատքին ուղղափառութիւնը, եկեղեցւոյ կանոններուն անխախտութիւնը, հայ ժէսին կենսունակութիւնը, աւանդութիւններուն մաքրութիւնը և եկեղեցիին ազգային նկարագիրը: Մարգարէական շունչով մը, որ ըիշ անգամ տկարացաւ, հայ վարդապետը՝ եկեղեցին ըրաւ Քրիստոսի ամրութեան հայ հոգիին, հայ մշակոյթին պայծառ գեղեցկութեամբ օծելով երկար դարերը տաժանակիր մեր պատմութեան: Ան, շուրջին կապերը ամրացուցած խաղաղութեան Աւետարանով և ձեռքին առած հոգիին սուրը՝ Աստուծոյ խօսքը» (Եփես., Զ. 17), վանքերը վերածեց անառիկ ամրոցներու, ուր անպարտելի մնաց հայ հոգիին հաղած «սպառազինութիւնը Աստուծոյ»:

Մեր նպատակը չէ՝ նայիլ անցեալին կարօտագին արցունքներով, ոչ ալ փնտռել ուղիներ և կացութիւններ, որոնք չկան այլևս: Նոր երազներ չէ՝ որ կ'ուզենք տեսնել հին և անցած իրականութիւններու մասին: Այլ կ'ուզենք ձայն բարձրացնել ըսելու համար թէ նոր կացութեան մը մէջ կը գտնուի մեր

ժողովուրդը և այդ նոր կացութեան մէջ՝ նոր ոյժերով և նոր միջոցներով եկեղեցին պէտք է շարունակէ իր առաքելութիւնը, անցեալին նուիրագործած սկզբունքներուն հիման վրայ: Պէտք է պահպանուի եկեղեցին նկարագիրը, որ պէսզի պահուի մեր ժողովուրդին ազգային նկարագիրը:

Երբ տկարացաւ Արշակունեաց թագաւորութիւնը և Հայաստանը, բաժնւած երկու մեծ պետութիւններու՝ Բիւզանդիոնի և Պարսկաստանի միջև, գտնուեցաւ իր անկախութեան հետ՝ իր ինքնութիւնն ալ կորսնցնելու վտանգին դիմաց, Ս. Սահակ և Ս. Մեսրոպ՝ լեզուն և մշակոյթը ստեղծեցին: Անոնց աշակերտները, յաջորդող թարգմանիչները և եկեղեցւոյ վարդապետները հայացուցին նոյնիսկ քրիստոնէական վարդապետութիւնը, պատուարներ կանգնեցնելու համար մեր ժողովուրդի հոգեկանութեան շուրջ, օտարացումի վտանգին դիմաց:

Երբ հրեայ ժողովուրդը արմատախիլ եղած իր երկրէն, զերի տարուեցաւ Բաբելոն, անոր առաջնորդներն ու մարգարէները վառ պահեցին իրենց պանդուխտ ժողովուրդի շուրթերուն՝ կարօտի երզը Սաղմոսին. «Եթէ մոռնամ քեզ՝ Երուսաղէմ, թող մոռնայ զիս ալ ձեռքս. թող լեզուս կցուի քիմքիս եթէ չյիշեմ քեզ, եթէ կանուխէն չնուագեմ քեզ՝ Երուսաղէմ, սկիզբը իմ ուրախութեանս»:

Երբ նոյն ժողովուրդը աշխարհացրիւ նետուեցաւ իր երկրէն հեռու և անոր իմաստունները զիտակեցան թէ երկար տարիներ պիտի ապրին իբրև սփիւռք, հաւաքուեցան Գալիլիոյ ծովուն եզերքը՝ Տիրեբիա և ձեռնարկեցին յատուկ օրինագիրքի մը կազմութեան, իբրև լրացուցիչը Աստուածաշունչ Հին Կտակարանին: Միակ մտահոգութիւնը եղաւ ամրացնել ներքին միութիւնը հրեայ ժողովուրդին՝ իր աղօթարաններուն շուրջ և մահաւանդ՝ ստեղծել պատուարներ, արգելքներ և ընտանեկան աւանդութիւններ, որոնք անկարելի ընեն ձուլումը իրենց ժողովուրդին օտարին հետ: Հաւատքի պահպանութենէն զատ, անոնք իրենց ժողովուրդը զատուցին ահալոյ՝ աշխարհէն ուսնելիքի, հագուելիքի, տօնակատարութիւններու, խորհրդակատարութիւններու ցանց մը ստեղծելով: Կենցաղի ոճ մը ստեղծեցին ամէն հրեայ ընտանիքէ ներս, որ զիրենք կապուած պահեց Հին Ուխտին՝ Աբրահամի, Իսահակի և Յակոբի Աստուծոյն հետ:

Մեր հայրերը նոյն Աստուածաշունչին նայեցան, անոր շունչով ձուլուրեցաւ համար մեր հոգեկանութիւնը և նոր Ուխտով մը կապելու մեր ժողովուրդը Աստուծոյ սիրոյն: Հայ եկեղեցին հաւատարիմ մնաց իր ուխտին դարերով, իր հարազատ հոգին վրայ:

Այդ հողէն դուրս, անաստուածութեան, անկրօնութեան, աշխարհականացումի, մեթուսներու և ուրացումներու հոսանքներուն նետուած մեր ժողովուրդին զանգուածները Մովսիսական ինչպիսի՞ գաւազանով պիտի կարենանք բերել և պահել շորդի և ժառանգ Աստուծոյ: Պիտի կարենանք...